

Adroddiad i'r:	Pwyllgor Craffu Perfformiad
Dyddiad y Cyfarfod	27 Ionawr 2022
Aelod Arweiniol / Swyddog	Y Cyng Huw Hilditch-Roberts, Aelod Arweiniol Addysg, Gwasanaethau Plant ac Ymgysylltu â'r Cyhoedd / Y Cyng Brian Jones, Aelod Arweiniol Gwastraff, Cludiant a'r Amgylchedd / Tony Ward, Pennaeth Priffyrdd a'r Gwasanaethau Amgylcheddol
Awdur yr adroddiad	Hayley Jones, Prif Reolwr Arlwyo a Glanhau
Teitl	Lleihau'r defnydd o blastigau untro a gostwng carbon yn y Gwasanaeth Prydau Ysgol

1. Am beth mae'r adroddiad yn sôn?

- 1.1 Mae'r adroddiad hwn yn ymwneud â'r cynnydd/heriau o ran lleihau plastig untro a charbon yn y gwasanaeth Arlwyo Ysgolion yn unol â nod y Cyngor i fod yn gyngor di-garbon net erbyn 2030.

2. Beth yw'r rheswm dros lunio'r adroddiad hwn?

- 2.1 I roi'r wybodaeth ddiweddaraf i Aelodau ynglŷn â'r cynnydd a'r heriau mewn perthynas â lleihau plastig untro a gostwng carbon o fewn y Gwasanaeth Arlwyo Ysgolion.

3. Beth yw'r Argymhellion?

- 3.1 Fod Aelodau yn ystyried yr adroddiad ac yn rhoi adborth fel sy'n briodol.

4. Manylion yr adroddiad

Y model busnes presennol ar gyfer y Gwasanaeth Arlwyo

- 4.1 Mae'r model busnes presennol ar gyfer Arlwyo Ysgolion yn Sir Ddinbych yn dibynnu ar yr incwm a gaiff ei greu o werthu diodydd mewn ysgolion uwchradd. Mae'r incwm blynyddol (net) a gaiff ei greu o werthu diodydd ar gyfartaledd tua £220,000.
- 4.2 Caiff diodydd eu gwerthu'n gyffredinol mewn cynwysyddion plastig untro, er bod caniau a diodydd pecynnau tetra hefyd ar gael. Mae bron i tua 500,000 o ddiodydd ar gyfartaledd yn cael eu gwerthu bob blwyddyn, sy'n amlwg yn creu llawer o blastig untro. Mae yna ddwy brif ffordd y gellir diddymu'r arfer o werthu diodydd mewn cynwysyddion untro:
- 4.2.1 Drwy beidio â gwerthu diodydd yn ein hysgolion, gyda disgyblion yn dod â'u diodydd eu hunain i'r ysgol, gan arwain at bwysau o ran cyllid o tua £220,000 ar gyfer y Gwasanaeth; neu
- 4.2.2 Drwy werthu diodydd sy'n cael eu harllwys i gynwysyddion y gellir eu hail ddefnyddio (yn unol â'r cynllun prawf, a drafodir isod).

Lleihau plastig untro: cynllun prawf yn Ysgol Glan Clwyd (YGC)

- 4.3 Fe dreialwyd dull newydd o werthu diodydd mewn cwpanau y gellir eu hail ddefnyddio gan y Gwasanaeth a hynny yn YGC o 1 Medi 2021 i 22 Rhagfyr 2021. Rhoddodd y gwasanaeth y gorau i werthu diodydd mewn poteli plastig untro yn ystod y cyfnod prawf.
- 4.4 Fe ostyngodd yr incwm net o werthu diodydd yn YGC o tua £506 yr wythnos (tua £20,000 pro rata) yn ystod y cyfnod prawf, o'i gymharu â'r un cyfnod yn 2019. Fe allwn gymryd felly y gallai cyflwyno'r system hon yn yr holl ysgolion uwchradd (pe bai hyn yn bosibl) arwain at golled incwm net o tua £129,000 y flwyddyn.
- 4.5 Er mwyn cynnal y prawf fe brynodd YGC 1,000 o gwpanau diod y gellir eu hail ddefnyddio. Gan nad oedd cwpanau yn cael eu dychwelyd, fe brynodd YGC 1,000 o gwpanau eraill ym mis Hydref 2021. Roedd cyfanswm y gost i'r ysgol yn £2,160, gyda dim ond 250 o'r 2,000 o gwpanau ar ôl ar ddiwedd y cyfnod prawf 14 wythnos.

Byddai amcangyfrifiad cost y cwpanau y gellir eu hailddefnyddio (pe byddai'r system hon yn cael ei chyflwyno yn yr holl ysgolion uwchradd) yn tua £37,000 y flwyddyn.

- 4.6 Yn fwy na hynny roedd y cyfnod prawf yn gofyn am gynnydd mewn staffio o 1.5 awr y diwrnod i arllwys a gosod diodydd yn barod ar gyfer y gwasanaeth amser cinio. Fe ddaeth hyn ar gost o tua £1,652 ar gyfer y cyfnod prawf a byddai'n gyfystyr â thua £30,000 y flwyddyn ar draws yr holl ysgolion uwchradd.
- 4.7 Mae'r gwasanaeth wedi dod i'r casgliad na ellir cyflwyno'r cynllun prawf ar hyn o bryd ar draws yr holl ysgolion uwchradd. Mae'n rhy heriol yn logistaidd i'w weithredu, nid oes gan rai ysgolion ofod arwyneb digonol i osod y peiriannau diodydd a ddefnyddiwyd yn y cynllun prawf (yr oedd angen bwydo dŵr iddynt); mae'n creu swm sylweddol o wastraff yn nhermau cwpanau plastig nad oes modd eu hailgylchu; ac nid yw'n hyfyw yn ariannol (o ystyried y model busnes presennol). Cyfanswm y gost a ragwelir o gyflwyno'r model hwn ar draws yr holl ysgolion uwchradd yw tua £197,000 y flwyddyn.

Y cynnydd a wnaed mewn lleihau plastig untro

- 4.8 Mae'r gwasanaeth Arlwygo wedi adolygu'r holl eitemau bwyd sydd angen cael eu pecynnu ac wedi lleihau'r cyfanswm o becynnau a gaiff eu prynu a'u gwaredu.
- 4.9 Mae'r gwasanaeth wedi rhoi'r gorau i brynu lletemau plastig untro ar gyfer brechdanau a photiau sawsiau ac wedi symud at gynwysyddion brechdanau a phasta o gardbord. Mae yna gynnydd mewn pris ar gyfer yr eitemau hyn ac mae'r gwasanaeth yn parhau yn bryderus nad yw eitemau y gellir eu hailgylchu yn cael eu hailgylchu gan fyfyrwyr. Mae yna ostyngiad wedi bod ym maint ac argaeledd napcynau, a gostyngiad mewn pecynnu eitemau bwyd ymlaen llaw. Mae yna ymdrech i chwilio am ddewis arall i salad a salad ffrwythau nad yw'n costio'n ddrud i ddisgyblion.
- 4.10 Lle bo hynny'n bosibl fe roddwyd y gorau i ddefnyddio cyllyll a ffyrc plastig, ond nid yw hyn bob tro'n bosibl gan fod disgyblion yn cymryd cyllyll a ffyrc dur gwrthstaen sy'n ddrutach o'r ardaloedd bwyta ac yn eu gwaredu mewn amryw o ffyrdd.
- 4.11 Mae'r gwasanaeth yn gweini bwyd ar blatiau pryd bynnag fo hynny'n bosibl. Fodd bynnag, mewn rhai ysgolion, mae'r gwasanaeth yn gweini dewis eang o fwyd a diodydd i 550 o ddisgyblion yn ystod amser cinio sy'n para 30 i 50 munud. Ni ellir

disgwyl i ddisgyblion eistedd mewn ystafell fwyta gyda phlât a chyllell a fforc gan nad oes gan nifer o ysgolion gapasiti ystafell fwyta.

Lleihau carbon yn y Gwasanaeth Arlwyo

4.12 Mae'r gwasanaeth wedi bod yn edrych ar sut y gall gyflawni'r swyddogaeth arlwyo mewn dull carbon isel er mwyn cyfrannu at uchelgais y Cyngor o ran carbon.

Ymhlith rhai o'r pethau mae'r Gwasanaeth Arlwyo eisoes wedi eu gwneud mae:

- Sicrhau fod ceginau yn effeithlon o ran ynni: rydym yn parhau i edrych ar effeithlonrwydd offer pan fo angen offer newydd yn lle'r offer presennol ac mae staff wedi cael cyfarwyddyd i roi offer ymlaen pan fo angen ei ddefnyddio yn unig
- Caffael: mae milltiroedd bwyd wedi gostwng drwy dderbyn archebion yn wythnosol, a bob pythefnos pan fo'n bosibl.
- Caiff yr holl ddeunydd y mae modd ei ailgylchu (gan gynnwys bwyd) a ddefnyddir gan y gwasanaeth yn y broses o gynhyrchu prydau ysgol ei ailgylchu.
- Model y gwasanaeth: yn gyffredinol caiff prydau eu cynhyrchu o fewn pob ysgol, gyda dim ond dwy ysgol ar hyn o bryd yn derbyn prydau a gludir yn ddyddiol o gegin ganolog.

4.13 Fodd bynnag, mae yna faterion pellach i'w hystyried. Daeth ymchwil, a gâi ei arwain gan Brifysgol Caeredin, i'r casgliad mai'r rhain ddylai'r blaenoriaethau fod i reolwyr arlwyo sy'n awyddus i leihau allyriadau carbon: a) troi at ddulliau gwaredu gwastraff carbon isel; a b) lleihau'r cyfanswm o gig coch ar fwydlenni.

4.14 Mae angen gwella ailgylchu gan ddisgyblion, ac mae angen gwahanu gwastraff bwyd a phe cynnau cinio er mwyn sicrhau ei fod yn cael ei drin yn y dull sydd fwyaf manteisiol o ran carbon. Mae angen ymagwedd ysgol gyfan, gan na all y gwasanaeth arlwyo gyflawni hyn ar eu pen eu hunain. Mae cyllid wedi ei sicrhau gan y Rhaglen Carbon Sero Net ar gyfer Swyddog Lleihau Carbon: Gwastraff (0.4 cyfystyr â llawn amser o 1 Ebrill 2022). Fe fydd y swydd yn annog newid mewn ymddygiad yn "fewnol" i gynyddu dargyfeiriad gwastraff a lleihau gwastraff ac un o'r blaenoriaethau fydd i weithio gyda'r Gwasanaeth arlwyo ac ysgolion.

4.15 Mae lleihau'r cyfanswm o gig coch ar fwydlenni yn debygol o fod yn fater sensitif, o ystyried y gymuned amaethyddol sylweddol yn y sir. Mae dyddiau di gig wedi eu

cyflwyno mewn awdurdodau lleol eraill yn y rhanbarth, ond mae hyn wedi arwain at gyhoeddusrwydd anffafriol.

5. Sut mae'r penderfyniad yn cyfrannu at y Blaenoriaethau Corfforaethol?

5.1. Mae hyn yn cyfrannu at nod y Cyngor i leihau plastig untro a dod yn gyngor di-garbon net erbyn 2030.

6. Faint fydd hyn yn ei gostio a sut y bydd yn effeithio ar wasanaethau eraill?

6.1. Byddai rhoi'r gorau i werthu diodydd mewn ysgolion uwchradd yn costio tua £220,000 y flwyddyn. Byddai gwerthu/arllwys diodydd i gwpanau y gellir eu hail ddefnyddio yn costio tua £197,000 y flwyddyn. Byddai angen ymdrin â'r diffyg hwn drwy gynyddu cymhorthdal refeniw CSDd; cynyddu prisiau prydau ysgol; neu drwy drosglwyddo'r costau i ysgolion. Byddai unrhyw ddiwygiadau pellach i'n strategaeth gaffael e.e. i fynnu fod nwyddau'n cael eu cyflenwi drwy ddefnyddio Cerbydau Allyriad Isel lawn, yn debygol o ddod gyda chost ychwanegol.

7. Beth yw prif gasgliadau'r Asesiad o'r Effaith ar Les?

7.1. Nid oes unrhyw Asesiad o'r Effaith ar Les wedi ei wneud ar hyn o bryd ar gyfer hyn, gan na cheisir penderfyniad ar hyn o bryd.

8. Pa ymgynghoriadau sydd wedi'u cynnal gyda Chraffu ac eraill?

8.1. Mae rhai trafodaethau wedi eu cynnal gydag ysgolion yn ymwneud â'r mater o roi'r gorau i werthu diodydd mewn cynwysyddion untro a'r goblygiadau o ran cost o wneud hynny. Byddai angen ymgynghori pellach cyn y byddai unrhyw newidiadau o'r fath yn cael eu gwneud.

9. Datganiad y Prif Swyddog Cyllid

- 9.1. Mae'r adroddiad hwn yn rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf am gynnydd ac, fel y nodir yn 6.1, amcangyfrifiad o'r gost sy'n gysylltiedig â lleihau plastig untro a lleihau carbon o fewn Gwasanaeth Arlwyo'r Ysgol.
- 9.2. Mae'r Cynllun Ariannol Tymor Canolig yn cynnwys buddsoddiad ar gyfer y Prosiect Di-Garbon ac mae'n cydnabod y bydd angen i gyllidebau ariannol CSDd gyd-fynd â blaenoriaethau'r Cyngor o ran yr hinsawdd ac ecoleg pan fo prosiectau ac ymyriadau'n cael eu datblygu a'u gweithredu. Er mwyn ymdrin ag unrhyw gostau cynyddol o ganlyniad i ymyriadau a nodir yn yr adroddiad hwn byddai angen cynnydd yng nghyllideb refeniw CSDd, cynnydd ym mhrisiau prydau ysgol; neu drwy drosglwyddo'r costau ymlaen i ysgolion.

10. Pa risgiau sydd ac a oes unrhyw beth y gallwn ei wneud i'w lleihau?

- 10.1. Fe fydd y cyhoeddiad gan Lywodraeth Cymru yn ymwneud â darparu Prydau Ysgol Am Ddim i'r holl ddisgyblion cynradd yn cael effaith sylweddol ar y gwasanaeth. Amcangyfrifir y bydd y nifer sy'n cymryd Prydau Ysgol am Ddim yn cynyddu o 48% i 77% mewn ysgolion cynradd. Bydd ehangu darpariaeth y gwasanaeth yn anochel yn cynyddu ôl-troed carbon y gwasanaeth arlwyo ysgolion.
- 10.2. Mae'r model busnes presennol ar gyfer y gwasanaeth arlwyo yn ymagwedd system gyfan, a chaiff pob ysgol eu trin yn gyfartal, waeth beth fo'u maint. Oni bai fod ysgol unigol yn dymuno cymryd ymagwedd wahanol (a'u bod yn barod i ariannu'r bwlch yn y gyllideb) fe fyddai angen i ni gadw model cyson ar draws holl ysgolion Sir Ddinbych. Nid yw'n eglur a oes gan ysgolion ddyhead cyson/ar y cyd i newid i fodel newydd.

11. Pŵer i wneud y penderfyniad

- 11.1. Adran 21 Deddf Llywodraeth Leol 2000.
- 11.2. Mae adran 7.4.1 o Gyfansoddiad y Cyngor yn nodi grymoedd Craffu o ran datblygu ac adolygu polisi.